

О.О. Калініченко

O.O. Kalinichenko

*ДУ «Інститут економіки
природокористування та сталого
розвитку НАН України» м. Київ
e_kalinichenko@ukr.net*

СОЦІАЛЬНА СФЕРА ТА ЇЇ ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА
SOCIAL SPHERE AND IT HUMANITARIAN CONSTITUENT

У статті розглянуто основні складові розвитку освіти та освітніх послуг, як складових соціальної сфери. Досліджено ефективність надання освітніх послуг. Обґрунтовано сутність фінансування навчальних закладів з інших джерел. Розглянуто переваги та недоліки фінансування освіти та концепції освіти.

The basic constituents of development of education and educational services are considered in the article, as constituents of social sphere. Investigational efficiency of grant of educational services. Grounded essence of financing of educational establishments from other sources. Advantages and lacks of financing of education and conception of education are considered.

Ключові слова: *освіта, система освіти, цінності, навички, соціальна сфера, соціальна мобільність, фінансування.*

Keywords: *education, system of education, value, skills, social sphere, social mobility, financing.*

Вступ. Ключовим чинником формування людського капіталу, духовно-морального та інтелектуального потенціалу нації виступає освіта. У підростаючих поколіннях освіта закладає фундамент для розв'язання не тільки соціально-економічних проблем, а й розвиває науку та культуру, зміцнює державу та забезпечує збереження безпеки і

соціально-економічну стабільність в державі. На початку XX століття академік С.Г. Струмилін, досліджував економічну роль освіти і довів пряму залежність між продуктивністю праці і тривалістю навчання та професійної підготовки. Вчений довів, що початкова освіта підвищує продуктивність праці на 50%, середня на 110%, а вища – на 315%.

Системою освіти в наш час закладаються та продукуються нові знання, для пізнання нових технологій, обладнання й організації виробництва, і соціально-економічний розвиток є невід'ємним від сучасності. Якщо раніше технологічні зрушення відбувалися у через 35-40 років, то на сучасному етапі оновлення й удосконалення технологій диктоване моральним старінням відбувається через кожні 2-3 роки. Ось саме на цьому прикладі можемо стверджувати про посилення ролі освіти, та скорочення часової віхи необхідної для зміни технологій і кадрової підготовки для обслуговування технологій. Отже, щоб не відбувалося знецінення людського капіталу через старіння знань втрату навичок і кваліфікацію, потрібно інтенсивне оновлення знань, а це в свою чергу потребує значних капіталовкладень.

Якщо ж говорити про початок XX століття, то отриманих людиною знань по закінченню освітнього закладу вистачало на все життя, у 40-х роках - на півжиття, на сьогодні - на 5-10 років, а терміни підготовки кваліфікованих робітників навпаки, зростають, якщо раніше достатньо було навчатися 6-8 років, то сьогодні вимагає 12-14 і більше років. Ми вважаємо, що ринок вимагає постійного вдосконалення системи освіти (мається на увазі її безперервності), поєднання науки, освіти і виробництва, формування міцного потенціалу в кожному регіоні нашої країни, створення гнучких та нових систем навчання (дистанційне навчання), зміцнення науково-технічної бази в галузі науки.

Теоретичні та практичні аспекти проблеми трансформації освіти у розвитку соціальної сфери досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями, є досить різноплановими та розглядалися у працях В.

Баумоля, Г. Беккера, Ш. Бланкарта, І. Валер-стайна, К. Ерроу, Дж. Кейнса, В. Ойкена, В. Парето, А. Сена, А. Сміта, Дж. Стігліца, Т. Стюарта, Ф. Фукуяма, Ф. Хайєка, К. Херрманна-Піллата тощо.

Різні аспекти розвитку соціальної сфери досліджувались в роботах відомих вітчизняних науковців: А. Гальчинського, В. Геєця, І. Гнибіденка, О. Грішньої, М. Долішнього, М. Карліна, В. Куценко, Е. Лібанової, І. Лукінова, П. Леоненка, В. Мандибури, О. Макарової, Б. Надточій, В. Новікова, В. Одинця, В. Онікієнка, Б. Панасюка, І. Петрової, С. Пирожкова, А. Ревенка, У. Садової, М. Соколик та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження значення соціальної сфери та її складових, зокрема такої як гуманітарна складова, обґрунтування наповнення та визначення освіти в роль суспільства та держави.

Результати. Роль освіти можемо розглянути через її сутність. Освіта — цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь, або щодо їх вдосконалення, також освіту можна розуміти як передачу накопичених суспільством знань молодому поколінню для розвитку в нього пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Освіта — благо, що виробляється людиною, це не просто інформація, а поглиблення розуміння світу, дані які пройшли суспільну, або ж інституціональну стадію закріплення. Освіта призначена, щоб дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку у дорослому житті і допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. У широкому сенсі слова, освіта — процес або продукт "...формування розуму, характеру або фізичних здібностей особистості... У технічному сенсі утворення — це процес, за допомогою якого суспільство через школи, коледжі, університети та інші інститути цілеспрямовано передає

свою культурну спадщину — накопичене знання, цінності та навички — від одного покоління іншому «між поколіннями».

Саме освіта має стати основним фактором розвитку соціальної сфери, тому що опосередковувана ланку між наукою та виробництвом, і одночасно впливає на розвиток економіки та інших сфер діяльності. На основі цього відбудеться соціально-економічний розвиток країни, і значно покращиться добробут громадян. Важливість розвитку освіти не піддається сумнівам, тому що спираючись на знання відбувається стрімке зростання економіки, рух до інформації та перетворення інформації у технології, і знову ж вміння володіти набутими знаннями буде визначати стан особистості і держави у сучасному суспільстві.

Вища ж освіта виступає механізмом забезпечення соціальної мобільності та підвищення статусних позицій людини. Проаналізувавши економічну літературу, бачимо, що виділяється принципово відмінні концепції вищої освіти, які можна сформулювати як:

- студенти отримують в навчальному процесі спеціальні знання і професійні навички, які вони використовують у своїй майбутній діяльності;

- вища освіта забезпечує студентам такий інтелектуальний та фундаментальний розвиток (всезагальний інтелектуальний інструмент), який дозволяє їм в майбутньому швидко навчитися професійним знанням, легко адаптуватися до мінливих технологій та умов життя, а не навчає спеціальним професійним навичкам умінням і знанням;

- вища освіта є заключною стадією процесу відбору молодого покоління, яке володіє основними інтелектуальними якостями, які необхідні для подальшої діяльності будь то професійна, адміністративна, наукова чи технічна, а не забезпечує спеціальних професійних знань, широкої інтелектуальної підготовки. Ми маємо на увазі, такий важливий аспекти вищої освіти як, заліково-екзаменаційний бар'єр, на основі якого кожен етап відсіює певну кількість молоді, тим самим допомагає

зорієнтуватись у тих видах діяльності, які не відповідають вродженому або набутому рівню їх здібностей;

- зв'язок між вищою освітою і подальшою зайнятістю – випадковість і не повинна бути предметом розгляду. Мета вищої освіти – особистісний розвиток індивіда, стосовно наступної зайнятості. І це може бути нейтральним, корисним, шкідливим. Це і є концепція ідеального вузу де відсутній обов'язковий курс вивчення дисциплін, заліково-екзаменаційний контроль та диплом. Тобто студент вивчає те, що бажає.

У нашій державі реалізовується в основному перша модель, хоча можемо стверджувати, що на практиці домінантною є третя модель. Хоча в країнах де соціальна сфера є пріоритетною переважає друга модель. Для України, як країни з перехідною економікою, сутність системи освіти полягає у відірваності системи вищої освіти від потреб сучасного виробництва.

Сьогодення вимагає від освіти готувати трудові ресурси для сфери виробництва та надання послуг, а не всебічно удосконалювати людину. Відбувається своєрідне заміщення: місце людини, яка повинна бути центром розвитку, зайняло одне з його витворів – виробництво товарів. Ця поведінка вимагає від системи освіти (вищої) таких зрушень: збереження й утвердження позицій вищої школи, створення передумов для стабільного функціонування закладу в умовах ринкових відносин, для успішного випуску інтелектуального потенціалу нації.

Ще одним важливим питанням можна визначити пошук джерел фінансування. Стабільний соціально-економічний розвиток країни неможливий без фінансовий впливань. Тому доцільно було б говорити про проблему фінансування як соціальної сфери в цілому так і освіти зокрема та, виділити принципи фінансування цієї галузі соціальної сфери: компенсаційний, податково-пільговий, інвестиційний та принцип рівнозначності. Сучасна ринкова економіка дає можливість поєднання фінансового забезпечення з боку держави та альтернативного

фінансування, і якщо ж це вміло поєднати можна отримати відчутні позитивні результати.

Якщо запропонувати вищим навчальним закладам самостійність у господарських операціях, а споживачам (абітурієнтам) – можливість вибирати послуги від усіх ринкових параметрів, сформується стійке конкурентне середовище, і встановиться взаємозв'язок між попитом і пропозицією. Ця концепція дасть можливість вивчити потребу у спеціалістах відповідних професій, з цим самим переорієнтацію навчальних закладів (підготовка, перепідготовка). Трансформується і модель надання державних послуг на акт купівлі-продажу в наближеному варіанті до ринкового механізму.

Абітурієнтам при виборі освітніх закладів потрібно надавати більше інформації про навчальний процес і його результати, і це дасть поштовх для стимулювання попиту у сфері освіти, а в подальшому для розгортання конкуренції. Важливим питанням є формування залежності від результатів діяльності навчальних закладів обсягів їх фінансування. Так відповідно до Закону України «Про вищу освіту» фінансування навчальних закладів державної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, фінансування ВНЗ, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим та вищих навчальних закладів комунальної форми власності відбувається за рахунок коштів відповідних бюджетів, а фінансове забезпечення вищих навчальних закладів приватної форми власності здійснюється її власниками.

Окрім того, для фінансування вищих навчальних закладів можуть залучатись і інші джерела не заборонені законодавством (плата за надання освітніх послуг, надходження від науково-дослідної діяльності, орендна плата та ін.) Отримані кошти спрямовуються на здійснення структурної діяльності ВНЗ у порядку та на умовах визначених законодавством та статутом.

Виходячи з вищевикладеного ми пропонуємо згрупувати фінансові ресурси закладів вищої освіти наступним чином (рис. 1.)

Звичайно, упродовж останніх років освіти приділяється немало уваги, проте проблема фінансування освітнього сектору та розподілу коштів є досить наболілим питанням і нині.

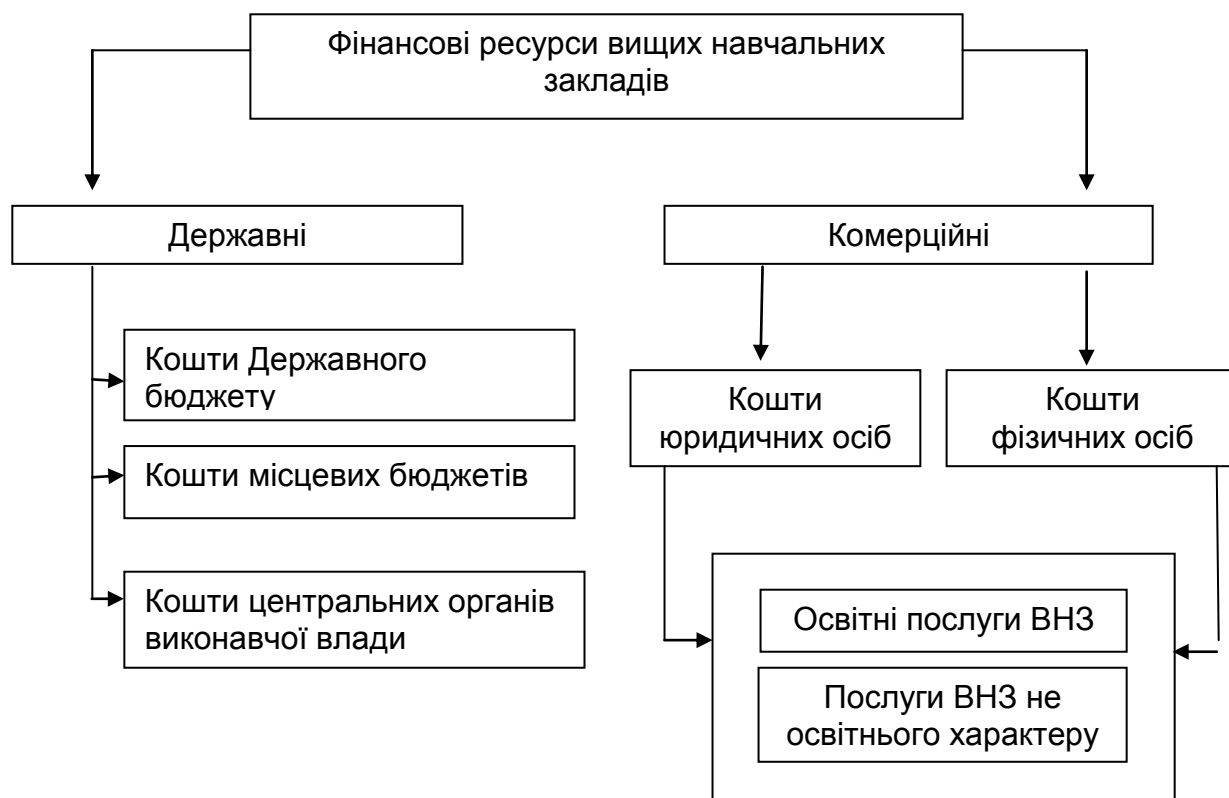

Рис. 1. Джерела формування фінансових ресурсів вищих навчальних закладів

Відомо, що система освіти і науки має не тільки постійно адаптуватись до соціально-економічної ситуації в країні, а й випереджувати ці процеси формуючи їх суть. Відставання від світових тенденцій не припустиме. Саме від рівня інтелектуалізації нації залежатиме майбутнє науки, майбутнє нації, майбутнє народу і майбутнє країни. Перед нами стоїть чимало завдань. Починати потрібно з удосконалення мережі вищих навчальних закладів та проведення реформи їх фінансування. Але не можливо обмежуватись одним лише фінансуванням, необхідно звернути увагу ще на рід питань і проблем,

що з ними пов'язані, та які необхідно розглядати в комплексі з фінансуванням

Висновки. Дослідивши стан фінансування вищої освіти та джерел формування фінансових ресурсів пропонуємо визначити наступні пріоритетні напрями удосконалення системи фінансування освіти, а саме:

1. Забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з Державного та місцевих бюджетів.

2. Оптимізація фінансування освіти з державного сектору. В основному фінансування здійснюється на соціально захищені статті, а саме: заробітну плату, стипендії, і частково покриваються витрати на комунальні послуги. Тому, доцільним буде орієнтація на розмір бюджетних асигнувань не менше 10% ВВП.

3. Посилення контролю та здійснення систематичного аналізу цільового використання коштів; дослідження людського потенціалу в Україні, збір і розповсюдження результатів та інформації про норми прибутку в освіті; міжнародні консультації, моделювання та обговорення принципової схеми і механізму фінансування освіти в Україні, а також забезпечення у вищій школі дієвих механізмів громадського контролю за витрачанням коштів нададуть змогу покращити стан фінансування освіти

ЛІТЕРАТУРА

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К.: Знання, - 2001. – 254 с.

2. Струмилин С.Г. Проблемы экономики труда / С.Г. Струмилин. – М., 1957.

3. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / В.І. Куценко . – За наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина / РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.

4. Наука сьогодні: щотижневий збірник оперативної інформації про новини в галузі науки і технологій. – 2007. – № 7. – 35 с.

Надійшла до редколегії